

importance of hygiene and epidemiology development as essential sciences, reconstruction of laboratories and the training of the medical staff.

Keywords: *hygiene, epidemiology, provincial doctors, hygienist, journal, provinces, health care, prophylaxis, Pyrohov provincial conferences.*

Одержано 13.03.2017.

УДК 579(477):[061.1:614.25(477-25)(091)

Інна Левченко
(Переяслав-Хмельницький)

РОЗВИТОК МІКРОБІОЛОГІЇ В УКРАЇНІ ЗУСИЛЛЯМИ ЧЛЕНІВ КИЇВСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ ЛІКАРІВ

У статті аналізується науково-практична діяльність у галузі мікробіології членів медичних товариств Київщини у другій половині XIX – на початку XX ст. на основі аналізу законодавчих документів, архівних матеріалів, а також медичної періодики.

У статті розкриваються найважливіші теоретичні та практичні аспекти мікробіології, котрі закладалися вченими медичних осередків Київщини. На багатому фактичному матеріалі показано становлення мікробіології біля витоків якої стояли видатні вчені – професор Л.С. Ценковський, лауреат Нобелівської премії І.І. Мечников, академік Д.К. Заболотний, професор Г.М. Мінх, професор О.Д. Павловський та ін. Висвітлено участь членів Київських медичних товариств у проведенні наукових досліджень, які сприяли розвитку мікробіологічної галузі знань.

Також показано, як члени медичних осередків ознайомилися зі світовими досягненнями в мікробіології та застосовували їх у своїй практичній діяльності на батьківщині. У статті проаналізовано наукові доповіді членів Товариств із мікробіологічної сфери медичного знання.

Ключові слова: *мікробіологія, члени медичних товариств, медичні осередки Київщини, наукові дослідження, наукові досягнення.*

Залежно від взаємодії політичних, суспільних і наукових факторів, на кожному історичному етапі переважали ті чи інші форми організації наукових досліджень. Особливо вагоме місце в історії прирощення знань посідають громадсько-наукові об'єднання, зокрема наукові товариства. Створення товариств, зокрема медичного профілю, стало однією з форм організації наукової діяльності, що поширювалася в XIX – на початку XX ст.

Теоретико-методологічні та практичні засади наукової діяльності медичних товариств Київщини у галузі мікробіології у другій половині XIX – початку XX ст. не були предметом ґрунтовного дослідження науковців.

В українській історіографії останніх років з'явилася декілька праць, присвячених науковій діяльності медичних товариств Київщини. Так, Я.В. Ганіткевич проаналізував внесок українських лікарів, зокрема київських, у світову медицину [4]. Важливою інформативною базою у розкритті наукової діяльності членів Київських медичних товариств, безумовно, потрібно вважати праці самих вчених. Завдяки науковим доробкам Д.К. Заболотного [7; 8; 9] та А.Д. Павловського [15; 16] ми змогли проаналізувати їх внесок у розвиток вітчизняної мікробіології. Вагомими для дослідження даної проблематики є наукові праці деяких сучасних науковців, які становлять важливу джерельну базу статті [8; 15; 16; 17; 19].

Метою статті є висвітлення багатой історії мікробіологічних досліджень, які проводились активними членами медичних осередків Київщини у другій половині XIX – на початку XX ст.

За останні кілька десятиліть мікробіологія має величезні досягнення. Запропоновані високоефективні вакцини – дифтерійну, туляремійну, поліомієлітну, проти жовтої гарячки та ін. У глобальному масштабі переможена віспа. Медицина добилася значних успіхів у лікуванні інфекційних хвороб антибіотиками та іншими препаратами, а лікарі мають можливість успішно лікувати такі хвороби, які в минулому давали високу смертність – чуму, холеру, туберкульоз, сибірку, дифтерію, скарлатину, сепсис, пневмонію та ін. Велика заслуга в цьому і вчених-мікробіологів, які переважно входили до складу медичних осередків Київщини.

Київські товариства лікарів відіграли помітну роль у розвитку медичної науки не лише в Російській імперії, а й далеко за її межами. Члени товариств систематично заслуховували доповіді про відкриття в теоретичній і клінічній медицині, знайомилися з новими досягненнями медичної науки і техніки.

Найбільш широко наукову діяльність об'єднання лікарів Київщини розгорнуло в другій половині XIX ст. За статутом, який був прийнятий у 1850 р. передбачалося обговорення доповідей про досягнення не лише вітчизняної, а й світової медичної науки, повідомлення про цікаві випадки з медичної практики з демонстрацією хворих тощо. На засіданнях Київського товариства лікарів широко розглядалися питання боротьби з епідемічними та соціальними хворобами, захворюваності та смертності населення, санітарного стану міста та інші.

На початку виникнення мікробіології в Україні вже велися цікаві та оригінальні дослідження. Українські вчені у другій половині XIX ст. випередили багатьох зарубіжних дослідників, створюючи дуже важливі положення, які й сьогодні мають велике значення: вплив зовнішнього середовища на життєдіяльність мікроорганізмів, мінливість мікробів, роль нервової системи в імунитеті та багато іншого. У витоків мікробіологічних досліджень в Україні стояли представники різних медичних спеціальностей, вивчалися питання, важливі як у загальнонауковому напрямку, так і необхідні для охорони здоров'я. Багато цікавого й нового для того часу було зроблено в напрямках діагностики інфекційних захворювань, пошуків найефективніших методів лікування окремих хвороб.

Київська школа мікробіологів формувалася всесвітньо відомими вченими, членами Київського товариства лікарів Г.М. Мінхом, В.К. Високовичем, В.В. Підвисоцьким, Д.К. Заболотним, О.Д. Павловським та ін.

Григорій Миколайович Мінх (1835–1896) – лікар-інфекціоніст, епідеміолог і патологоанатом очолював у Київському університеті кафедру патологічної анатомії з 1876 по 1894 рр. досліджуючи епідемію чуми у Ветлянці, він зустрівся з випадками захворювання на проказу і вирішив знову приїхати до Астраханської губернії з метою більш детально дослідити цю маловивчену на той час хворобу. Проте, для більш повного з'ясування питань, пов'язаних з її етіологією, йому знадобилося побувати і в інших місцях: у Кубанській, Терській і Херсонській губерніях, у Криму, в Єгипті та Палестині. Результати трьохрічних експедицій щодо вивчення прокази (здійснених частково за власні кошти) Г.М. Мінх виклав на VII Російському з'їзді природознавців і лікарів, що відбувався в Одесі у 1883 р., а у більш широкому обсязі – у праці «Прокази (*lepra album*) на півдні Росії» (1884–1887) [5, с. 102].

У своїх виступах і працях Григорій Миколайович гаряче доводив заразливість прокази, що мало принципове значення. На його думку, хвороба мала припинятися за умови застосування необхідних санітарно-гігієнічних заходів і єдиним дійовим заходом у боротьбі з нею рекомендував відділення хворих від здорових. Дослідник писав: «Я вважаю не тільки корисним, але й необхідним, щоб медична адміністрація визнала проказу хворобою заразною, а відокремлення хворих – обов'язковим» [17, с. 66–67].

Варто зазначити наукові праці вченого, які і на сьогодні є актуальним, а саме: «До патології сибірської язви» («Московська медична газета», 1868), «Гемороїчна оспа» («Труди лікарів Одоївської лікарні»), «Про високу ймовірність переносу поворотного і

сипного тифів з допомогою комах» («Хірургічний Літопис», 1877), «Чума в Росії» (1898, видання після смерті автора на кошти його сім'ї) [5, с. 87].

Григорій Миколайович став широковідомим за самовіддані дослідження на собі. Він ввів собі кров хворого на поворотний тиф і важко захворів, але у такий спосіб вперше довів заразність хворих і передачу хвороби кровососними комахами.

Засновником Київської школи мікробіологів вважають учня Л.С. Ценковського мікробіолога, епідеміолога і патологоанатома Володимира Костянтиновича Високовича (1854–1912). Розпочинаючи свою науково-практичну діяльність повітовим лікарем [6, арк. 2], вчений досягнув надзвичайних успіхів у медичній сфері. Він одним із перших приготував черевнотифозну сироватку, встановив профілактичну дію протичумної сироватки, двічі брав участь у ліквідації спалахів чуми в Одесі (1901–1910), під його керівництвом працювала експедиція, направлена для боротьби з чумою в Індії [4, с. 11].

У видатній праці «Про долю мікробів, уведених у кров» (1886) він першим довів, що через 15–30 хвилин після введення у кров бактерії зникають, їх захоплюють ендотеліальні клітини судин, особливо в органах із сповільненим кровообігом, таких, як селезінка, печінка, кістковий мозок, легені, лімфатичні вузли. За словами дослідника Н.Ф. Мельникова-Розведенкова, цим відкриттям В.К. Високович «обезсмертив своє ім'я в історії експериментальної патології і пов'язав своє ім'я з найбільш блискучими сторінками розвитку бактеріології 1884–1886 років» [13, с. 6].

Варто зазначити, що виконані В.К. Високовичем дослідження були високо оцінені фахівцями і вважались основними та провідними в патології. Всі 72 науково-літературні праці вченого, в яких висвітлено інфекційні хвороби (чуму, холеру, черевний тиф), проблеми сполучної тканини, питання бактеріології, туберкульозу, злоякісні пухлини, – виконані ретельно й сумлінно, написані гарною літературною мовою з класичною силою і чіткістю. Дослідження Володимира Костянтиновича набули розголосу в наукових колах Західної Європи і висунули науковця з України в перші ряди патологоанатомів тієї доби [11, с. 7].

Наукові дослідження в галузі мікробіології, імунітету, патології інфекцій, ендокринології проводив Володимир Валеріанович Підвисоцький (1857–1913). Отримавши ґрунтовну наукову підготовку від вчителів Г.М. Мінха, П.І. Перемежка та Н.А. Хржонщевського, молодий вчений із ентузіазмом взявся досліджувати маловивчені проблеми у медичній галузі знань.

Володимир Валеріанович розпочинає свою діяльність як морфолог, і перша його студентська наукова робота про будову підшлункової залози була виконана під керівництвом гістолога П.І. Перемежка. Надалі морфологічні дослідження починають поєднуватися з експериментальними, і докторська дисертація, підготовлена в лабораторії Циглера (Тюбінген, Німеччина), носить вже суто експериментальний характер. Різноманітність наукових інтересів позначилися на його підручнику «Основи загальної та експериментальної патології» (1891), який 4 рази перевидавався в Росії та 7 разів за кордоном [2, с. 104].

У 1882 р. вчений випускає у світ свою працю «Кефір (Бродило і лікувальний напій із молока корови)», яка одразу приносить йому велику популярність, а в майбутньому витримає ще 5 видань. Важливим науковим досягненням В.В. Підвисоцького можна вважати введення мікробіології у вітчизняну загальну патологію і дав класифікацію інфекційних хвороб [3].

У лабораторіях разом зі студентами талановитий вчений досліджував багато цікавих проблем. Основними напрямками наукової роботи були традиційні експериментально-морфологічні та медико-біологічні дослідження в галузі бактеріології та імунології. Передусім він вивчав питання регенерації тканин. Результати досліджень викладає у працях «Про відродження тканини окремих залоз після поранення» (1886), «Закони відродження при нормальних і патологічних умовах» (1887). У 1889 р.

В. Підвисоцький починає цікавитись питаннями онкології. У праці «Нові точки зору для обґрунтування теорії подразливості при виникненні раку та інших злоякісних пухлин» він пише про велике значення у процесі появи пухлини механічних, фізичних і хімічних подразників [10, с. 22].

Вагомі дослідження у галузі бактеріології та епідеміології здійснив талановитий вчений Олександр Дмитрович Павловський (1857–1944). Будучи тривалий час членом Київського товариства лікарів, займаючися дослідженнями інфекційних хвороб, він мав за мету створити відповідний осередок вчених-медиків, які б переймалися проблемами протидії заразним хворобам. У 1894 р. за його ініціативи було створено Київське товариство боротьби із заразними хворобами [12, с. 14].

Основні наукові праці вченого присвячені вивченню етіології, патогенезу, дифтерії, туберкульозу, холери та хірургічних інфекцій. У 1887 р. вчений запропонував лікування сибірської язви бактеріями – антагоністами, а у 1892 р. довів, що запалювальний процес в організмі людини має захисну функцію. Не менш значимими були досягнення, які стосувалися створення препарату риносклерину для лікування риносклероми (1897), живильного середовища для туберкульозних бактерій і дослідження щодо вивчення взаємодії мікробів та організму. На засіданні Товариства київських лікарів, яке відбулося в день відкриття Товариства для боротьби із заразними хворобами (21 жовтня 1896 р.), О.Д. Павловський виступив із доповіддю на тему «Заразні хвороби та боротьба з ними» [15, с. 27].

Доповіді О.Д. Павловського слухачі зустрічали з великим інтересом, адже проблеми етіології та бактеріології чуми були малодослідженими. Спочатку він ознайомлював присутніх з характером захворювання та роботою з вивчення чуми, потім повідомляв про результати власних досліджень. Висновок доповідача був таким: «Чума є хворобою контагіозною по суті, яка передається людині шляхом зіткнення – контакту і переносу. Боротьба з чумою, в сучасній, культурній державі, повинна бути боротьбою із заразою науки, тобто шляхом культурних і наукових заходів» [16, с. 96].

Засновником Київської наукової школи епідеміологів, представники якої шукали шляхи боротьби з епідеміями, вважається видатний мікробіолог і епідеміолог, член медичного товариства Данило Кирилович Заболотний (1866–1929). Разом зі своїми учнями він зробив значний внесок в розробку наукових підвалин епідеміології.

Д.К. Заболотний опублікував понад 200 праць, присвячених, головним чином, вивченню трьох інфекційних хвороб – чуми, холери й сифілісу. Наукові праці вченого друкувались, як у вітчизняних, так і зарубіжних виданнях. Серед основних робіт варто згадати наступні: «Про форфоресценцію живих організмів» [9], «Дослідження по холері» [7], «Дослідження по чумі» [8] тощо.

Його наукові висновки базувались на багатому фактичному матеріалі, на подвижницькій практичній боротьбі з інфекційними захворюваннями. У 1897 р. брав участь в експедиції з вивчення чуми в Монголії, Китаї, на Забайкаллі, в Ірані, Аравії, Месопотамії, в Киргизьких степах, Поволжі, Туркестані, Шотландії та ін. [18, с. 140–144].

Широта наукових інтересів, енциклопедична освіченість, стремління до розгадки все нових і нових таємниць природи допомогли академіку і багато до нього не зрозумілих загально біологічних проблем. Це праці по мікрофлорі снігу, води лиманів і вивчення мікробів, які світяться. Його дуже цікавила їх природа, змінність і мікробні «пейзажі» води, землі, людського тіла, харчових продуктів [14, с. 12–24]. Торкнувся талановитий дослідник і таких важливих для лікувальної практики захворювань, як дифтерія, газова гангрена і туберкульоз. А мрією дослідника було створення ідеальних полімікробних вакцин. На його рахунок створення чотирьох великих лабораторій із виробництва сироваток і вакцин для лікувальної практики, підвищення їх імуногенності, удосконалення і уніфікація технології виготовлення. Не можна не вказати і на велику

багаторічну активність по захисту масових профілактичних щеплень проти ряду важких захворювань.

Про міжнародне визнання, здобуте Д.К. Заболотним у боротьбі з інфекційними хворобами людини, свідчить французький орден Почесного Легіону, одержаний ним від Інституту Пастера у Парижі (нині цей орден та медаль зберігаються у Київському історичному музеї) [18, с. 140–144].

Попередником Д.К. Заболотнього у дослідженні та попередженні інфекційних хвороб був товариш голови Товариства київських лікарів, доктор медицини (1866–1870 рр.) Євген Іванович Афанасьєв (1838–1897). Вагомим науковим вкладом у розвиток знань про інфекційні захворювання стало те, що вчений першим описав випадок діагностування у Києві «поворотної» гарячки та сприяв відокремленню тифу у самостійну нозологічну одиницю. Для покращення організаційної, наукової та просвітницької роботи у подоланні епідеміологічних процесів в Україні, Є.І. Афанасьєв став одним із засновників Товариства для боротьби із заразними хворобами та ініціатором відкриття безкоштовної лікарні цесаревича Миколи для чорноробів (тепер Київська міська спеціалізована лікарня «Охматит»). Наукові та організаційні досягнення вченого були належно оцінені передовою громадськістю, яка відзначила його заслуги чисельними орденами та медаллю «В пам'ять царствования імператора Александра III» [1, с. 28].

Чисельна плеяда видатних науковців, які входили до складу Київських товариств медичного профілю (Г.М. Мінх, В.В. Підвисоцький, Д.К. Заболотний, О.А. Кисіль, Є.І. Афанасьєв тощо) багато зробили для вивчення та трактування ролі мікробіологічного чинника, біологічних властивостей збудників різних захворювань у виникненні, розвитку та згасання епідемій. Вчені органічно поєднували мікробіологію і епідеміологію. Вони вважали, що мікробіологічний чинник зумовлює специфічні особливості епідемій на тлі різних умов середовища. Прийняття цього постулату в епідеміології мало принципове значення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского университета Св. Владимира (1834–1884). Киев, 1884.
2. Биць Ю.В. Володимир Валеріанович Підвисоцький – видатний український учений-патолог, педагог і громадський діяч (до 150-річчя від дня народження) // Фізіологічний журнал. 2007. Т. 53. № 3. С. 103–105.
3. Володимир Валеріанович Підвисоцький [Електронний ресурс]. URL: http://ebk.net.ua/Book/synopsis/ukrainska_elita/part4/002.htm.
4. Ганіткевич Я.В. Внесок українських лікарів у світову медицину // Український медичний часопис. 2009. Вип. 4 (72) – VII/VIII. С. 110–115.
5. Даль М.К. Григорий Николаевич Минх (1835–1896). Київ, 1956. 141 с.
6. Совет Ун-та св. Владимира. О смерти профессора ун-та Высоковича и о пенси его семне // Державний архів м. Києва. Ф. 16. Оп. 352. Спр. 104. Арк. 2.
7. Заболотний Д.К. Исследования по холере // Centralblatt fur Bact. 1894. Т. XV.
8. Заболотний Д.К. Исследования по чуме // Архив патологии Подвысоцкого. 1900. Т. III. «Annales Pasteur».
9. Заболотний Д.К. О флуоресценции живих организмов // Записки Новороссийского Общества Естествоиспытателей. Одесса, 1891. Т. XVII. С. 47–59.
10. Загальна мікробіологія, вірусологія, імунологія. Вибрані лекції: Навч. посібник / П.З. Протченко. Одеса: Одес. держ. ун-т, 2002. 298 с.
11. Клейн Б.И. Высокович крупнейший русский микробиолог. (К сорокалетию со дня смерти) // Журнал микробиологии, эпидемиологии и инфекционных болезней. 1950. Вып. 1. С. 1–23.
12. Левченко І.М. Роль Київського, Харківського та Новоросійського медичних товариств у розвитку вітчизняної науки // Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія». Ужгород, 2014. Вип. 2 (33). С. 13–17.

13. Мельников-Разведенков Н.Ф. Профессор В.К. Высокович как патологоанатом. Харьков, 1913. 36 с.
14. Міленушкін Ю.І. Видатний діяч вітчизняної медицини – Д.К. Заболотний. Москва: Знание, 1954. 24 с.
15. Павловский А.Д. О приготовлении противодифтерийной сыворотки в Киеве и о способах ее применения // Труды О-ва киевских врачей с приложениями протоколов. Киев, 1896. С. 27.
16. Павловский А.Д. Этиология (бактериология) и серотерапия бубонной чумы // Труды физико-медицинского общества. 1899. Вып. 1. № 11. С. 80–96.
17. Руда С.П. Видатний вітчизняний лепролог Г.М. Мінх // Актуальні питання теоретичної медицини. Актуальні питання клінічної медицини: матеріали науково-практичних конференцій студентів, молодих вчених, лікарів та викладачів (Суми, 21–23 квітня 2010 р.). Суми: СумДУ, 2010. С. 66–67.
18. Шаров І. Заболотний Данило Кирилович // Вчені України: 100 видатних імен. Київ: Артєк, 2006. С. 140–144.

REFERENCES

1. Biograficheskiy slovar professorov i prepodavateley Imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira (1834–1884). Kiev, 1884.
2. Byts Yu.V. Volodymyr Valerianovych Pidvysotskyu – vydatnyy ukrayinskyy uchenyy-patoloh, pedahoh i hromadskyi diyach (do 150-richchya vid dnya narodzhennya) // Fiziolohichnyy zhurnal. 2007. T. 53. № 3. S. 103–105.
3. Volodymyr Valerianovych Pidvysotskyu [Elektronnyy resurs]. URL: http://ebk.net.ua/Book/synopsis/ukrainska_elita/part4/002.htm.
4. Hanitkevych Ya.V. Vnesok ukrayinskykh likariv u svitovu medytsynu // Ukrayinskyy medychnyy chasopys. 2009. Vyp. 4 (72) – VII/VIII. S. 110–115.
5. Dal M.K. Grigoriy Nikolaevich Minkh (1835–1896). Kiev, 1956. 141 s.
6. Sovet Un-ta sv. Vladimira. O smerti profesora un-ta Vysokovicha i o pensi ego semne // Derzhavnyy arkhiv m. Kyieva. F. 16. Op. 352. Spr. 104. Ark. 2.
7. Zabolotnyy D.K. Issledovaniya po kholere // Centralblatt fur Bact. 1894. T. XV.
8. Zabolotnyy D.K. Issledovaniya po chume // Arkhiv patologii Podvysotskogo. 1900. T. III. «Annales Pasteur».
9. Zabolotnyy D.K. O forforestsentsii zhivikh organizmov // Zapiski Novorossiyskogo Obshchestva Estestvoispytateley. Odessa, 1891. T. XVII. S. 47–59.
10. Zahalna mikrobiolohiya, virusolohiya, imunolohiya. Vybrani lektsiyi: Navch. posibnyk / P.Z. Protchenko. Odesa: Odes. derzh. un-t, 2002. 298 s.
11. Kleyn B.I. Vysokovich krupneyshiy ruskiy mikrobiolog. (K sorokaletiyu so dnya smerti) // Zhurnal mikrobiologii, epidemiologii i infeksionnykh bolezney. 1950. Vyp. 1. S. 1–23.
12. Levchenko I.M. Rol Kyivskoho, Kharkivskoho ta Novorossiyskoho medychnykh tovarystv u rozvytku vitchyznyanoi nauky // Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho universytetu, seriya «Istoriya». Uzhhorod, 2014. Vyp. 2 (33). S. 13–17.
13. Melnikov-Razvedenkov N.F. Professor V.K. Vysokovich kak patologoanatom. Kharkov, 1913. 36 s.
14. Milenushkin Yu.I. Vydatnyy diyach vitchyznyanoi medytsyny – D.K. Zabolotnyy. Moskva: Znanye, 1954. 24 s.
15. Pavlovskiy A.D. O prigotovlenii protivodifteriynoy syvorotki v Kieve i o sposobakh ee primeneniya // Trudy O-va kievskikh vrachey s prilozheniyami protokolov. Kiev, 1896. S. 27.
16. Pavlovskiy A.D. Etiologiya (bakteriologiya) i seroterapiya bubonnoy chumy // Trudy fiziko-meditsinskogo obshchestva. 1899. Vyp. 1. № 11. S. 80–96.
17. Ruda S.P. Vydatnyy vitchyznyanyy leproloh H.M. Minkh // Aktualni pytannya teoretychnoyi medytsyny. Aktualni pytannya klinichnoyi medytsyny: materialy naukovo-praktychnykh konferentsiy studentiv, molodykh vchenykh, likariv ta vykladachiv (Sumy, 21–23 kvitnya 2010 r.). Sumy: SumDU, 2010. S. 66–67.
18. Sharov I. Zabolotnyy Danylo Kyrylovych // Vcheni Ukrayiny: 100 vydatnykh imen. Kyiv: Artєk, 2006. S. 140–144.

Levchenko I. The development of Microbiology in Ukraine by the efforts of members of the Kyiv Association of doctors.

The article analyzes the scientific and practical activities in the field of Microbiology by members of the medical societies of Kyiv in the second half of XIX – early XX century. based on the analysis of legislative documents, archival materials, and medical periodicals.

The article describes the most important theoretical and practical aspects of Microbiology, which were laid by scientists medical centers of Kyiv region. The rich factual material shows the development of Microbiology which stood at the origins of eminent scientists – Professor L.S. Tsenkovsky, winner of the Nobel prize. And. Swordsmen, academician D.K. Zabolotny, Professor G.M. Minch, Professor A.D. Pavlovsky. There was highlighted the participation of the members of the Kiev medical societies in conducting research that contributed to the development of microbiological knowledges.

It was also showed how members of the medical centers get acquainted with world achievements in Microbiology, and applied them in their practice at home. The article analyzes the scientific reports of members of the Societies microbiological scope of medical knowledge.

Keywords: *Microbiology, medical societies, medical centers of Kyiv region, scientific research, scientific achievements.*

Одержано 17.02.2017.

УДК 631.117.4 (477.52):001.89(091)«1905–1928»

Ольга Белова
(Київ)

СУМСЬКЕ ДОСЛІДНЕ ПОЛЕ: ЕВОЛЮЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ (1905–1928 рр.)

Метою статті є дослідження еволюції становлення Сумської сільськогосподарської дослідної станції, її дослідного поля та системи досвідних полів селянських і поміщицьких господарств Сумського, Лебединського і Охтирського повітів Харківської губернії в 1905–1928 рр. Дослідження проводилося на основі методів конкретно-історичного та проблемно-хронологічного аналізу з використанням архівних джерел, зібраних у музеї історії сільськогосподарської дослідної справи Інституту сільськогосподарства Північного Сходу Національної академії аграрних наук України.

Висвітлено запропоновані вченими підходи до організації дослідного поля. Приведені основні відомості про стан розвитку сільського господарства в Сумському повіті Харківської губернії початку ХХ-го ст. Висвітлена роль видатних вчених Д.М. Прянішнікова, А.С. Зайкевича, В.І. Сазанова в організації дослідної справи на Сумщині.

Ключові слова: *сільськогосподарська дослідна справа, Сумська сільськогосподарська дослідна станція, дослідне поле.*

Агрономічна наука в Україні має багатовікову історію. Важливим її елементом залишається формування і розвиток системи поширення сільськогосподарських знань з метою підвищення рівня знань сільськогосподарських товаровиробників. Аналіз сучасного стану розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні підтверджує, що основним його елементом має бути система поширення сільськогосподарських знань, які напрацьовує аграрна наука. Актуальність статті полягає у висвітленні історичних процесів формування наукових сільськогосподарських шкіл, запровадження системи розповсюдження сільськогосподарських знань на прикладі Сумського дослідного поля.

Поширення селянського руху в царській Росії в кінці ХІХ ст. сприяло організації Всеросійського Селянського союзу, місцеві комітети якого на початку минулого століття стали виникати і на території України. Програма Селянського союзу містила вимоги щодо скасування приватної власності на землю і переходу без викупу дворянських,